

a) Doğru Bilginin Kaynağı Problemi

- Bilginin kaynağı deney(im)dir. → (Empirizm)
- Bilginin kaynağı akıldır. →(Rasyonalizm)
- Bilginin kaynağı hem akıl hem deney(im)dir.
- Bilginin Kaynağı sezgidir.

b1) Bilginin Kaynağı Deney(im)dir (Empirizm)

Tüm bilginin ilk kaynağının deneyim olduğunu savunan yaklaşımın bir diğer ortak görüşü, insan zihninin doğuştan boş bir levha (tabula rasa) olduğudur. İnsan doğduğunda zihni bilgi yüklü olarak değil de, boş fakat yazılmaya olanaklı bir anlama yetisiyle donatılmıştır.

Deney(im) duyularla gerçekleştirilir. Basit izlenimler, duyularımızın verileri sonucu elde edilir. Duyular, ilk izlenimlerdir. İzlenimler bellek ve imgelemin işlevleri sonucu birleşirler. Birleşik izlenimler, zihnin anlama yetisiyle soyutlanarak idea ve tasarım haline gelerek bilgi olurlar. Empiristler için öncelikli akıl yürütme biçimi tümevarımsal akıl yürütmedir.

Bu görüşe göre, matematik gibi bilgiler ve aklın ilkeleri olarak adlandırılan “özdeşlik”, “çelişmezlik” ve “üçüncü halin olanaksızlığı” ilkeleri de deneyin ürünleridir. Deneyin tekil verilerinden kalkarak, tümevarımsal genellemeler sonucu matematik bilgiler elde edilir. Yani, tüm bilgiler a posterioridir.

Dolaysız bilginin kaynağı (bkz. Sonsuz geriye gidiş argümanı) duyu deneyimidir. Anlamları, açıklama ya da tanımlama gerektirmeyen ilksel kavramlar gözlem kavramlarıdır. Neyi gözlemlediğimizi ya da neyi deneyimlediğimizi aktaran ifadeler gözlem ifadeleri / önermeleridir. Bu önermeler, diğer inançlarımızı bunların ışığında gerekçelendirdiğimiz temel önermeler veya ilk ilkelerdir.

Empirizm, deneyimin dolaysız bilginin (ve anlamın) bir kaynağı olduğu savının ötesinde tek kaynağı olduğunu savunur. Gözlemsel ifadeler bize gözlemleyebildiğimiz şeylerin gerçekte nasıl olduklarını söyler, sadece nasıl göründüklerini değil (NAİF REALİZM). Buna karşıt görüş, görünüş / gerçeklik ayrımında ısrar eder ve duyuların

BİLGİ KURAMI DERS NOTLARI
DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ, FELSEFE BÖLÜMÜ

dış dünyanın ve dış dünyadaki nesnelerin değil, ama bize dış dünya tarafından sunulan görüşlerin dolaysız bilgisini verdiğini savunur. Diğer bir deyişle, duyular, görüşlerin dolaysız bilgisidir ve biz bilgi için duyuların ötesine geçeriz.

Örneğin, yukarıdan ve yandan bakılan madeni para için

(a) para yuvarlaktır

(b) para eliptiktir

şeklinde gözlemsel ifadelerde bulunulduğunda, bunlar birbirleriyle çelişen ifadeler olduğundan birinin yanlış olması zorunludur. Buna karşın,

(a) Şimdi para yuvarlak görünüyor

(b) Şimdi para eliptik görünüyor

Şeklindeki aktarımda, bu iki önerme birbirleriyle çelişmez, ikisi de doğrudur. Benzer bir tartışma, ördek/tavşan örneği için de yürütülebilir. Hata / yanlış sadece dolaysız verilere getirilen yorumlarda açığa çıkar. Dolaysız veriler ise hiçbir zaman yanlış değildir.

Açıktır ki empirik temelin güvenilirliği çok ağır bir bedele satın alınmıştır. Çünkü empirik temel öncekinden çok daha dar hale gelmiştir: Naif realizm bize dış dünyanın dolaysız bilgisini veriyordu, **ideacılık** [idealizmden farklıdır; idealizm ontolojik bir kuramken ideacılık epistemolojik bir kuramdır] ise bize sadece zihinlerimizin (duyusal) içeriklerinin dolaysız bilgisini vermektedir. Dış dünya hakkında söylediğimiz her şey, bundan böyle dolaylı ya da türetilmiş bilgidir. Bilgi için temeli daraltmak onu kuşkucu saldırıdan korumuş olabilir, ama bedeli de o dar temel üzerinde başka herhangi bir bilgi kurmayı daha da zorlaştırmak olmuştur.

“Nihil in intellectus quod non fit priori in sensu” → Zihinde, önceden duyularda olmayan hiçbir şey yoktur.

“Dünya hakkında bilebileceğimiz her şey kendisini zorunlu olarak duyularla ifade eder”

b2) Bilginin Kaynağı Akıldır (Rasyonalizm)

Ana motivasyon sağlam, değişmez ve kesin bilgi arayışı olduğunda, deneyin temelinde olan duyuların güvenilmezliği ve yanıltıcılığı bilginin kaynağının deneyim

BİLGİ KURAMI DERS NOTLARI
DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ, FELSEFE BÖLÜMÜ

olamayacağını gösterir. Kesin, doğru ve evrensel bilginin kaynağı akıldır. Akıl kökenli bilgiler / doğrular a prioridir ve bu nedenle değişmez ve zorunludur.

İnsan zihni doğuştan boş değildir. Rasyonalistlere göre, öncelikli akıl yürütme biçimi tümdengelsel akıl yürütmedir. Bazı önerme biçimleri, o kadar apaçıktır ki, bir kez kavrandı mı gerekçelendirme gerektirmez. Bu ilk ilkeler akılda bulunur (Özdeşlik ve Üçüncü Halin olanaksızlığı yasası vb.). Diğer bir ifadeyle, rasyonalistler geri gidişi akıl ya da zihnin dünya hakkındaki dolaysız ve kesin bilginin bir kaynağı olduğunu söyleyerek durdurmaya çalışırlar. Rasyonalist ilk ilkelerin doğruluğu duyu deneyiminin ışığı altında görülmez – onun yerine, “akılın doğal ışığı”yla görülebilir. Ve bu apaçık ilkelerden ilk bakışta apaçıklıktan çok uzak olabilecek birçok başka şeyi kanıtlayabiliriz.

- Eşit miktarlara eşit miktarlar eklenirse, sonuç eşit olur.
- Eşit miktarlardan eşit miktarlar çıkartılırsa, sonuç eşit olur.
- Aynı şeye eşit olan şeyler birbirlerine eşittir.
- Birbirleriyle çakışan şekiller eşittir.
- Bütün parçadan büyüktür.
- Herhangi iki nokta bir çizgi üzerinde bulunur.
- Bir doğru her iki yönde sonsuza dek uzatılabilir.
- Bir nokta ve bir uzunluk veriliyorsa, merkezi o nokta ve yarıçapı o uzunluk olan bir çember vardır.
- Bütün dik açılar eşittir.
- Düşünüyorum, o halde varım.
- Her fiziksel nesne uzayda yer işgal eder.
- Hiçbir şey aynı anda iki yerde olamaz.
- İki şey aynı anda aynı yerde olamaz.

BİLGİ KURAMI DERS NOTLARI
DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ, FELSEFE BÖLÜMÜ

- Eğer bir şey diğerlerinin nedeniyse, o zaman birinci şey ikinciden daha sonra gerçekleşmez.
- Herkes sevdiği şeyden daha azı yerine daha çoğunu tercih eder.
- Ne kadar çok paranız varsa, fazladan bir dolar sizin için o kadar önemsizdir.

b3) Bilginin Kaynağı Hem Deney Hem de Akıldır

Bilginin kaynağını radikal ve indirgemeci bir biçimde deneyde veya akılda görenlere karşı, her iki kaynağı da bilginin temeline koyan görüştür. Bu görüşe göre, bilgi için hem deney hem de akıl gereklidir.

Bilgi deneyle başlar, fakat deneyle bitmez. Deneyle gelen a posteriori algı, aklın a priori kavram ve kategorileriyle işlenerek bilgi olur. “*Görüsüz kavramlar boş, kavramsız görüler kördür.*”

b4) Bilginin Kaynağı Sezgidir

Doğru, kesin ve sağlam bilgiyi ya da hakikati ne deney ne de akıl verebilir. Bu niteliklerdeki bilgiyi ancak aracısız ve doğrudan bilmeyi içeren sezgi verebilir.

Akıl ve deney bilgisi dolaylıdır, çünkü son noktada daima dille (terimlerle ve kavramlarla) ifade ve biçim bulur. Kavram ve terimlerin kapsamı ile sınırlılık ve dolayımaya dayalı olmak akıl ve deneyim bilgisini eksik ve yetersiz bırakır. Sezgi terim ve kavrama ihtiyaç duymaz. Sezgi, aracısız, doğrudan kavramdır. Buna bağlı olarak, sezgi bireyseldir ve bireyin öznel yaşantısının dışına aktarılamaz. Diğer bir deyişle, dolayımaya sokularak ifade edilemez.

TERİMLER VE TANIMLAR

Doğruluk: Genel olarak, bir önerme, inanç, düşünce ya da kanaatin bazı temellere ya da ölçütlere göre veya bağlı olarak sahip olduğu doğru olma özelliği

Gerçeklik: En genel anlamı içinde, dış dünyada nesnel bir varoluşa sahip olan varlık, varolanların tümü, varolan şeylerin bütünü; bilinçten, bilen insan zihninden bağımsız olarak varolan her şey.

Empirizm: Özellikle, deneysel bilimin onaltıncı yüzyıldan itibaren kazandığı önem ve kaydettiği başarıların bir sonucu olarak, F. Bacon, T. Hobbes, J. Locke, G. Berkeley ve D. Hume gibi İngiliz düşünürleri tarafından savunulan, tüm bilgilerin deneyime, duyu algısına dayandığı görüşü. İnsan zihninin doğuştan hiçbir şey getirmediyini, zihnin doğuştan boş bir levha olduğunu, her şeyin duyular, izlenimler tarafından sağlanan malzemeden türediğini savunan bilgi kuramı. Yöntembilimsel (metodolojik) olarak bilgiye ulaşmak için, deneyimi kullanmanın, deneysel araştırmanın önemini vurgulayan, deneyim yoluyla veri toplayarak, verileri değerlendirmenin, gözlemden başlayan tümevarımsal akılyürütmenin gerekliliğini işaret eden yaklaşım. (Radikal empirizm anlamında) dış dünyada tikeller kadar, bağıntıların da varolduğunu, her tür bilginin tek kaynağının doğrudan ve aracısız deneyim olduğunu, haklı kılınan her iddianın doğrudan ya da dolaylı olarak, deneyime dayanması gerektiğini, tecrübeyle en az ilişkili gibi görünen önermelerin, hatta matematiğin aksiyonlarıyla mantığın ilk ilkelerinin bile deneysel iddialar olduğunu savunan ve çoğunlukla duyumsuzlukla birleşen bilgi anlayışı.

Rasyonalizm: Empirizme karşıt bir öğretiyi olarak, duyu-algısından önce ya da üstün ve bağımsız olan, ilk ve temel bilgi kaynağı olarak akli ön plana çıkartan ya da vurgulayan epistemolojik yaklaşım. İnsan varlıklarının, soyut bir biçimde akıl yürütme ya da düşünme işlemiyle, varolan, varolanın yapısı ve genel olarak da evren hakkında, temel ve reddedilemez kesin cevaplara ulaşabileceğini öne süren felsefe ekolü. Bilginin kaynağı ya da oluşumuyla ilgili olarak, Platon, Descartes ve Leibniz gibi düşünürler tarafından savunulmuş olan, gerçek bilginin doğuştan olduğu görüşü. Buna göre, duyuların rolü insan zihninde örtük olarak bulunan kavram, ilke ve düşüncelerin edimselleşmesini sağlamaktır.

İdealizm: Gerçekliğin özü itibarıyla tin olarak varolduğunu, soyutlama ya da yasaların duyumsal şeylerden daha temel ve gerçek olduğunu savunan yaklaşım. Felsefede, en geniş anlamıyla, tinsel güçlerin evrendeki tüm süreçleri ya da olup bitenleri belirlediğini savunan tüm felsefe öğretilerini içerecek biçimde kullanılan terim. Var olan her şeyi "düşünce"ye bağlayıp ondan türeten; düşünce dışında nesnel bir gerçekliğin var olmadığını, başka bir deyişle düşünceden bağımsız bir varlığın ya da maddî gerçekliğin bulunmadığını dile getiren felsefe akımını niteler.

Materyalizm: Her şeyin maddeden oluştuğunu ve bilinç de dahil olmak üzere bütün görüngülerin maddi etkileşimler sonucu oluştuğunu öne süren, a priori olan hiç bir metafiziksel kavram kabul etmeyen felsefi kuramıdır. Bir diğer deyişle madde, varolan tek tözdür. Maddecilik "fiziksel maddenin tek veya esas gerçeklik olduğu" yönündeki kuramıdır.

Realizm: Genel olarak, olguları, ne kadar aykırı görünürlerse görünsünler, oldukları gibi, şeyleri gerçekte oldukları şekliyle nesnel olarak ve dürüstçe kabul etme tavrı ve belli bir kategoriye giren varlık ya da nesnelere zihinden bağımsız olduklarını öne süren yaklaşım. Buna göre, şeylerin büyük bir bölümü ontolojik olarak zihinden, bilenden bağımsız olarak ve ondan ayrı bir biçimde vardır.

Septisizm: Her tür bilgi savını kuşkuyla karşılayan, bunların temellerini, etkilerini ve kesinliklerini irdeleyen, ayrıca aklın kesin bir bilgi elde edemeyeceğini, hakikate erişilse dahi sürekli ve tam bir şüphe içinde kalınacağını, mutlak'a ulaşmanın mümkün olmadığını savunan felsefi görüştür.

BİLGİ KURAMI DERS NOTLARI
DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ, FELSEFE BÖLÜMÜ

Dogmatizm: A priori ilkeler, çeşitli öğretiler ve asla değişmeyeceği kabul edilen mutlak değerleri kabul eden, bu bilgilerin mutlak hakikat olduğunu, inceleme, tartışma yahut araştırmaya ihtiyacın olmadığını savunan anlayışa verilen isimdir. Bu tür savlara, öğretilere ve inançlara ise dogma denir. Bilginin olanaklı olduğunu hiçbir şüphe duymadan verili bir gerçeklik, bir vaka olarak kabul eden epistemolojik tavır.

Bilinemezlik (agnostisizm / agnosticism): Eski Yunancada "bilinemez olan" anlamına gelen *agnostos*'tan türetilmiş terim. Felsefede, en geniş anlamıyla, insan zihninin, insanın bilişsel gücünün saltık (mutlak) olanın bilgisine ulaşamayacağını ileri süren öğretisi; insan düşüncesinin ve onun sınırlı bilgisinin "gerçek varlığı" kavrayamayacağı düşüncesini kendine temel alan felsefelere verilen ortak ad.

A Priori: A priori, kelime anlamı olarak önceki demektir. Ancak genel kullanım alanı olan felsefede, deneyden önce olan anlamında kalıplaşmıştır. Deneyden sonra olan anlamındaki A posteriori'nin karşıtıdır. **A Posteriori:** "Sonradan gelen" anlamındaki Latince felsefi kavram. Genellikle "sonradan gelen bilgi anlamında kullanılır ve deneyimle, algılarla edinilen bilgiyi ifade eder.

Analitik Önerme: Yükleme öznesinde içeren yargı. Analitik önermeler tanımları gereği zorunlu olarak doğru değeri alırlar. Analitik bir önerme, B yüklemine A öznesinin zaten tanım olarak bir özelliği olduğu önermelerdir. "Hiçbir bekâr evli değildir" önermesi gibi.

Sentetik Önerme: Yükleme öznesinde içermeyen ve öznesine yeni bir yüklemede bulunan yargı. Bu tür önermelerin doğruluk değeri zorunlu değildir. Doğrulanmaları için deneyime başvurulması gerekir. Sentetik önermelerde ise A öznesi, içinde B yüklemine barındırmaz. "Tüm insanlar 5 metreden kısadır" önermesi her ne kadar doğru olsa da 'insan' tanım olarak böyle bir boy limitini içermediği için sentetik bir önermedir; bize kavramlar değil dünya hakkında bilgi verir.

BİLGİ KURAMI DERS NOTLARI
DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ, FELSEFE BÖLÜMÜ

Bilgiye ilişkin iki karşılıklılık durumu, felsefe / epistemoloji tarihinde **Birincil ve İkincil nitelikler** kavrayışının doğmasına neden olmuştur. Bu iki karşılıklılık durumu şunlardır:

Görünüş-----Gerçeklik

Bilen-----Bilinen

Bilinebilir olan ve epistemolojinin aradığı doğrudan veriler / dolaysız bilginin içeriği eğer görünüşten elde edilen idealarsa / izlenimlere ve bilgi bu izlenimler üzerine 'kuruluyorsa' izlenimler arasında bir ayrıma gidilmesi gerekmiştir. Buna göre, tamamen öznel taraftan ya da öznel tarafın etkin olduğu bir tür bilen – bilinen ilişkisinden kaynaklanan tür izlenimler (ikincil nitelikler: renk, tat, koku, ses, doku, sıcaklık, soğukluk) bilgi için sağlam temeller oluşturmazlar. Buna karşın, diğer bir tür izlenim türü (birincil nitelikler: şekil, büyüklük, ağırlık, devinimde ya da dinginlikte olma, sayıca tek ya da çok olma) nesnenin (bilinenin / gerçekliğin) niteliklerine gönderimlidirler. O halde, birincil niteliklere ilişkin duyu verileri / idealar / izlenimler gerçek bilgi için temel teşkil ederken, ikincil niteliklere ilişkin duyu verileri / idealar / izlenimler sadece öznel bildirimler / raporlar için temel teşkil edebilirler. Bunlara ilişkin gerçek bilgi ise ancak, ikincil niteliklerin birincil niteliklerin terimlerine indirgenerek açıklanması ile üretilebilir.

- Bu yaklaşım, ortaya şu sonucu çıkarır: Birincil niteliklerin ideaları / izlenimleri nesnenin birincil niteliklerine gönderimli / benzer iken, ikincil niteliklerin ideaları / izlenimlerinin nesnede – bilinebilir / gösterilebilir- bir karşılığı yoktur dendiğinde, birincil niteliklerin gönderimi / benzerliği nasıl denetlenecektir? A'nın B'ye benzer olduğunu söyleyebilmek için hem A hem de B'nin farkında olmak ve onları karşılaştırabiliyor olmak gerekir. Oysa, zihindeki ideanın / izlenimin ötesine geçmek olanaklı değilse, bu karşılaştırma yapılamaz demektir. Çünkü karşılaştırılan daima iki idea / izlenim olacaktır.

○ İDEACILIK -----→ İDEALİZM

(epistemolojinin ontolojiyi gerektirmesi)